

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

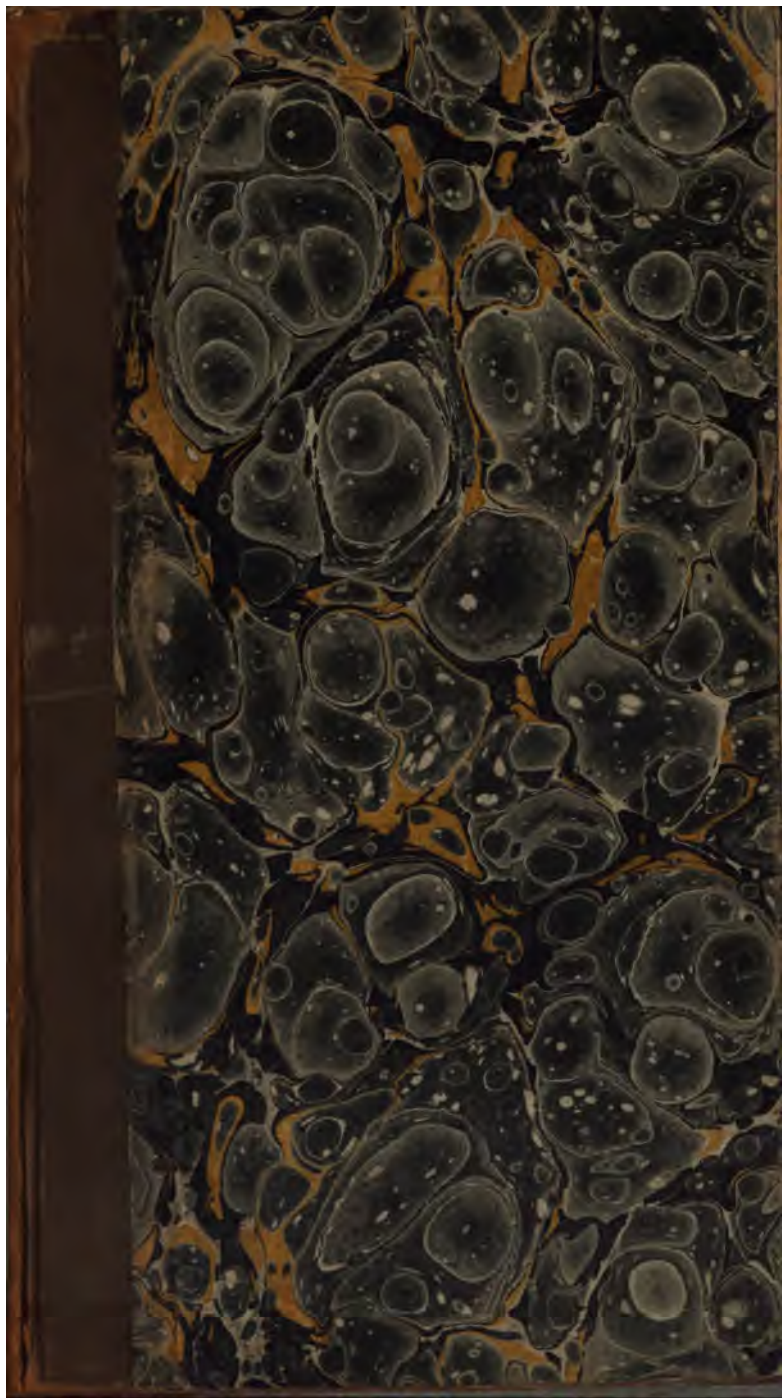
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

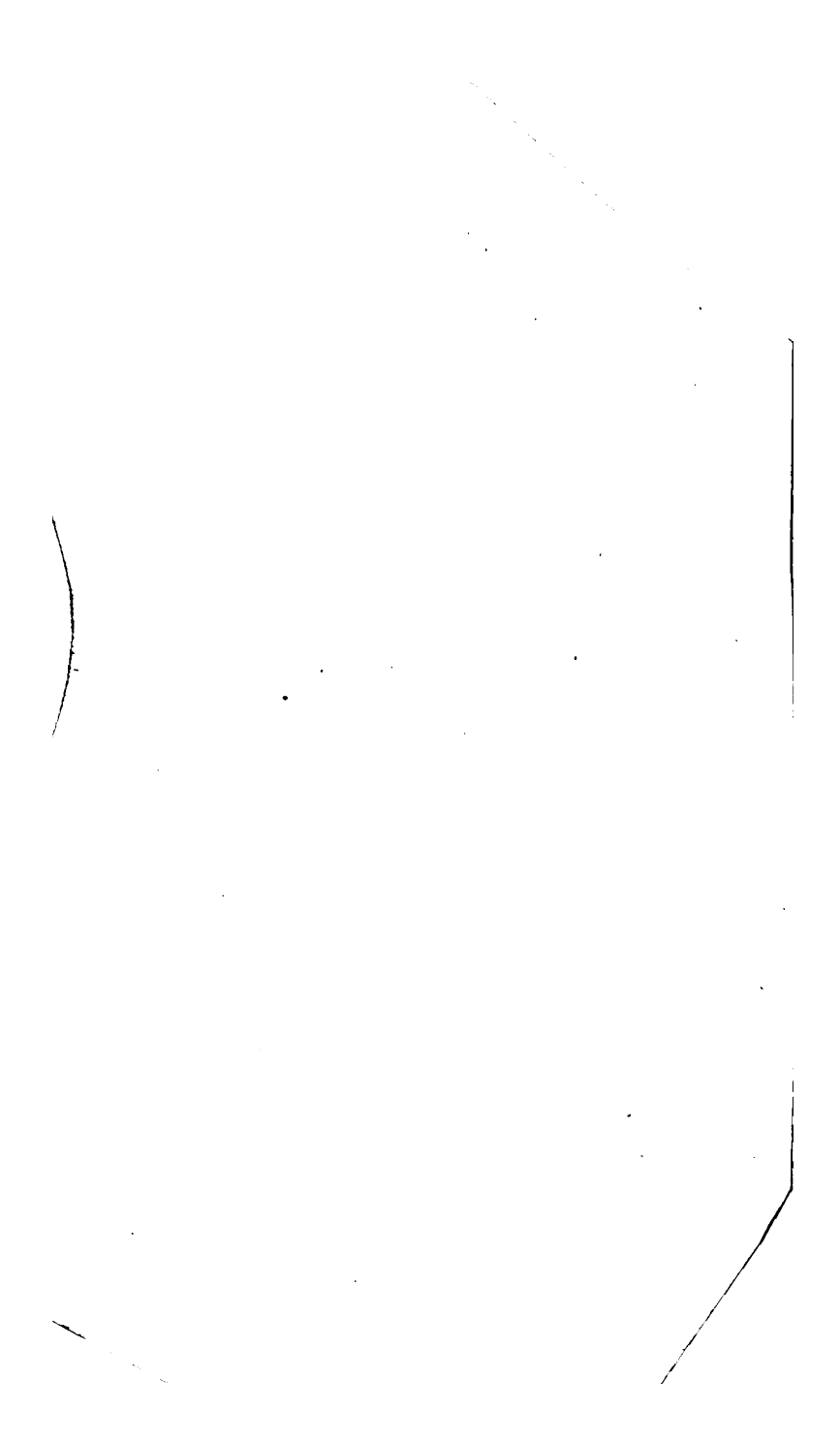

600071008K

HANNIBAL;

SIVE

DISPUTATIO, QUA ID AGITUR, UT SUMMUS
ILLE POENORUM IMPERATOR
CONTRA CRIMINATIONES QUASDAM T. LIVII
DEFENSUS DETUR.

NUNC ITERUM EDITA AUCTION.

SCRIPSIT HENR. ALANUS.

“ Quid . . . arrogantius . . . quam Hannibali . . . praecepta de re
militari dare?—CICERO.”

DUBLINII: APUD HODGES, SMITH, ET SOC.
LONDINII, ITEM EDINAE, APUD WILLIAMS ET NORGATE.

MDCCCLXVI.

296. g. 3.

DUBLINII:
IMPRESSIT M. H. GILL,
ACADEMIAE TYPOGRAPHUS.

PRAEFATIO.

NUPER Livium relegens sane quam moleste tuli, quum viderem Historicum in summum illum imperatorem, qui tot annos cum populo Romano de imperio certasset, animum gerere iniquiorem. Itaque suscepi summum omnis memoriae imperatorem utcumque pro viribus meis (quantulae eae cumque sunt) defendendum. In qua causa supervacaneum puto ad benevolentiam lectoris multis verbis viam adfectare: quam certo scio in tali proposito ultro mihi adfuturam.

Dublinii: Idibus Martiis, MDCCCLXV.

(Nuper Editae)

EMENDATIONES LIVIANAE, 1864;

OBSERVATIONES IN Q. CURTIUM RUFUM, 1865;

CURAE IN SALLUSTIUM SECUNDAE, 1865;

SCRIPSIT HENR. ALANUS.

(Parantur)

EMENDATIONES LIVIANAE ALTERAE.

HENR. ALANI

HANNIBAL;

SIVE DISPUTATIO, QUA, *ETC.*

GRAVE onus suscipiunt ii, in Hannibale qui culpam aliquam artis imperatoriae deprehendere sibi videntur, ejusque rationem gerendi belli sibi sumunt emendandam. Quibus magnopere suaserim, eant et in lilio aliquo vel rosa maculam aliquam quaerant iisque studeant addere colores! eant et flagranti meridie soli suam admoveant lucernam! Profecto, si quis umquam ad haec tempora artem militiae novit, si quis umquam artem, quam factitabat, penitus percalluit, is Hannibal fuit; nec facile concedi potest, quidquam eum, quod potestatis suae fuerit, aut omisisse aut non recte fecisse, virum plane singularem, unicum belli artificem, imperatorem omnibus numeris absolutum, cui neminem neque parem fuisse reperio neque nisi longo intervallo secundum. Et, qui id sibi sumunt, artem militiae Hannibalem ut edoceant (sus Minervam, ut aiunt), profecto longe lateque omnia circumspicere debent et

modis omnibus sibi cavere, ne nimium intelligendo id unum efficiant, nihil ut intelligere videantur. Id quod reapse vivo atque audiente Hannibale homo ridiculus Phormio ille Peripateticus suscepit. Rem narrat Cicero *de Orat.* ii. 18. 75. :—

“ Nec mihi opus est Graeco aliquo doctore, qui mihi
 “ pervulgata praecepta decantet, quum ipse numquam
 “ forum, numquam ullum iudicium adspexerit; ut Peri-
 “ pateticus ille dicitur Phormio, quum Hannibal Cartha-
 “ gine expulsus Ephesum ad Antiochum venisset exsul,
 “ proque eo, quod ejus nomen erat magna apud omnes
 “ gloria, invitatus esset ab hospitibus suis, ut eum, quem
 “ dixi, si vellet, audiret, quumque is se non nolle dixisset;
 “ locutus esse dicitur homo copiosus aliquot horas de im-
 “ peratoris officio et de omni re militari. Tum, quum
 “ ceteri, qui illum audierant, vehementer essent delectati,
 “ quaerebant ab Hannibale, quidnam ipse de illo philo-
 “ sopho judicaret. Hic Poenus, non optime Graece,* sed
 “ tamen libere respondiisse fertur :—‘ *Multos se deliros senes*
 “ *saepe vidisse; sed, qui magis, quam Phormio, deliraret,*
 “ *vidisse neminem.*’ Neque mehercule injuria. Quid enim
 “ aut arrogantius aut loquacius fieri potuit, quam Hanni-
 “ bali, qui tot annos de imperio cum populo Romano om-
 “ nium gentium victore certasset, Graecum hominem, qui
 “ numquam hostem, numquam castra vidisset, numquam
 “ denique minimam partem ullius publici muneris atti-
 “ gisset, praecepta de re militari dare?”

* At fortasse satis bene Graece, quippe qui etiam Graece conscriptos libros aliquot reliquerit. Nepos in Vita 13. 2., “Atque hic tantus vir tantisque bellis districtus nonnihil temporis tribuit literis. Namque aliquot ejus libri sunt, Graeco sermone confecti, in his—;” ubi vid. Bardilius.

Et hodie, qui adolescentulos instituunt, hoc studiose omnes pro se quisque cum loris ac verberibus* inculcant, utique peccata quaedam magna duo Hannibalem in bello Punico gerendo peccasse; unum, quod non recta via ne horae quidem unius mora interposita ex acie Cannensi victorem exercitum ad urbem Romam expugnandam duxerit; alterum, quod Capuae, in urbe deliciis omnibus atque illecebris luxuriae ac voluptatis diffuente, post pugnam hiemarit.

Igitur hae criminationes, operae pretium est inquirere, quibus nitantur fundamentis, quantumque sit iis tribuendum. A Livio autem omnino hae opiniones manarunt. Ergo Livium audiamus, xxii. 51. 1 :—

“ Hannibali victori quum ceteri circumfusi gratularentur suaderentque, ut, tanto perfunctus bello, diei quod reliquum esset, noctisque insequentis quietem et ipse sibi sumeret et fessis daret militibus; Maharbal, praefectus equitum, minime cessandum ratus, *Immo, ut, quid hac pugna sit actum, scias, die quinto*, inquit, *victor in Capitolio epulaberis. Sequere: cum equite, ut prius venisse, quam venturum, sciant, praecedam.* Hannibali nimis laeta

* “ We are scourged into the belief that Hannibal ought to have marched to Rome directly after the victory.” *Wilson's Tours*, vol. ii., p. 692. Lond. 1820; ubi etiam plura exstant digna quae legantur. (Nunc vero ab optimo quodam adolescente, qui vero studio literarum promovendarum ultro ad docendi munus se contulit, epistolam accepi, in qua scribit, cetera quidem se in *Hannibale* meo magna cum voluptate legisse, at illud velle magnopere pro se et pro grege suo negare, hodie quidem solere praeceptores adeo injuriose de Hannibale sentire atque docere. Credo de ipso et de paucis, vix credo de grege.)

“res est visa, majorque, quam ut eam statim capere animo posset. Itaque, *Voluntatem se laudare Maharbalis*, ait; “*ad consilium pensandum temporis opus esse*. Tum Maharbal: *Non omnia nimirum eidem Dii dedere. Vincere scis, Hannibal; victoria uti nescis*. Mora ejus diei satis creditur saluti fuisse urbi atque imperio.”

Verecunde omnino Maharbal, eum adloquens quem debebat tamquam deum aliquem venerari! “*ut, quid hac pugna sit actum, scias*.” Ergo solus, opinor, Maharbal aliquid scivit, nihil Hannibal; is Maharbal, qui post Trasimeni pugnam circumventos sex millia hostium ad deditionem cogere nesciverat, ultro conditionem tulerat, qua in posterum copias hostium isto numero hominum augeret. Qui praefecti equitum officio defuerat, is ad imperatorium munus arripiendum paratus erat. Vides autem, quid suaserit Maharbal, ne horae quidem unius moram interponendam esse. At non sequitur, etiam debuisse Hannibalem Maharbalis obtemperare consilio. Nam neque ulla festinatio equitatus poterat nuntios adventus alios alios excipientes vel equos subinde mutantes praeire; et nihil plane ad Urbem expugnandam efficere potuissent equites; pedestre autem agmen frustra praesidio atque auxilio nudatum fuisset. Ne illud quidem sequitur, volentibus ipsis equitibus futurum fuisse praedae partem suam omittere. Et fortasse plus promittebat Maharbal, quam

potuisset praestare. Adde quod plurimum in proelio equitatus opera usus erat Hannibal, et quod necesse est confecto proelio equos viros plane defatigatos fuisse. Quapropter verisimile est, si equitibus suis imperasset Maharbal cum anhelantibus equis, nullo respirandi spatio sumpto, confestim iter Romam adgredi, plane abnuentes habiturum fuisse. Profecto, ex acie ut protinus Romam duceret Hannibal, dictu, quam factu, facilius res erat. Facile autem curas imperatorias gerunt, qui non sunt imperatores. Nullum negotium (si modo serio animo suadebat) Maharbali videbatur, statim ut equites pergerent, sequerentur pedites. At Hannibalem in maxima victoria parta tamen multiplex cura occupavit. Et prima ei cura, opinor, erat sauciis opem ferre. Deinde castra Romana bina obsidenda. Captis autem his accedebat cura et molestia praedae dividendae; accedebat (magnum ad iter faciendum impedimentum, magna ad rem gerendam detractio virium) custodia captivorum. Simul ex spoliis tum caesorum tum captorum subducendi (fortasse aegre militibus ferentibus) annuli aurei omnes, quod testimonium victoriae domum ad senatum mitteretur. Proxima cura erat caesos sepultura afficiendi: quo de munere imperatorio humani suos Curtius v. 4. 3, "sed rex dimittere milites insepultos erubescibat, ita tradito more, ut vix ullum militiae

tam sollemne esset munus, quam humandi suos." Utrumque, ut et caesis et sauciis consuleretur, humanitati (cujus minime erat Hannibal expers) debebatur; utrumque in prudentia imperatoria positum erat, ut, qui superstites et integri erant, intelligerent, ipsis si quid accidisset, curam, quae digna esset, non defuturam; utrumque ad spem supplementa ex Italiae gentibus alliciendi magnopere pertinebat. Et probe tenebat Livius in simili causa Marcellum excusare, xxvii. 14. 15:—"Cupientem insequi Marcellum *prohibuit multitudo sauciorum.*" Ergo potuit multo etiam magis Hannibalem, ne tantum itineris exercitum raperet, multitudo sauciorum prohibere. Nam, si ad octo* millia sunt caesi, facile totidem opinor necesse esse vulneratos fuisse. Jam caesi saucique (id quod in veterum† proeliis fieri solebat, ut optimus quisque aut caderet aut sauciaretur) fortissimi viri exercitus erant, ut minime numero hominum aestimanda jac-

* Tot tradit Livius quidem, Polybius vero (id est Hannibal ipse) 5,700. Ergo fortasse debebat numerus iste a Livio traditus etiam ex vulneribus mortuorum habere rationem.

† Vidd. Freinshemius ad Curt. iii. 11. 10, Curtius ad Sallust. *Cat.* 61. 7. Nempe ii solebant apud veteres vel mortem oppetere vel vulnera subire, qui quasi obviam vulneribus et morti prosiliebant. Contra nostra in militia non ferme fortiores habendi sunt qui cadunt vel vulnerantur, quam qui integri discedunt. Quippe vel glans plumbea vel ferreus globus, quibus maxime telis res geritur, e longinquo emissus nullo delectu aequae fortem et timidum percellit; raro res ad manus et ferrum venit.

tura sit. Et profecto nihilo magis poterat Hannibal raptim sine horae mora ex acie Cannensi exercitum Romam admoveere, quam poterat sumptis sibi alis eodem per aëra pervolare. Aliquot certe dierum moram interponi necesse erat; ea autem mora, itineri ipsi quidem addita, non poterat non ab impetu omni Hannibalis tutam Romam facere. Et quomodo bonus Maharbal persuadeat, quinto die pedestrem exercitum multis modis impeditum, praeda onustum, saucios gestantem, captivos ducentem, Romam potuisse pervenire? Equidem facilius crediderim, decimoquinto,* quam quinto, fuisse perventurum. Et tum quidem quanto cum ludibrio hostium fuisset Hannibal exceptus! Quippe aliud erat in campo patenti immisso equitatu legiones Romanos proculcare, aliud munimenta Romae expugnare; quae quidem postea conspecta Hannibal ne tentanda quidem putavit.

Ceterum satis, ut opinor, vel non monitus Hannibal tenebat ducis esse non modo vincere, sed uti etiam victoria; sed, qua ratione oporteret uti ea, penes ipsum iudicium erat. Quid? nonne jam ante post victoriam, quae ad Trebiam flumen fuerat parta, Placentiam, quo consul Romanus perfugerat (sanior

* Duodecim minimum dierum iter fuisse exercitui praeda impedito censet MacDougall. Sed et alia praeter praedam impediabant.

hominibus poterat tueri, quam Hannibal poterat oppugnare. Et unusquisque propugnator facile poterat contra ternos stare oppugnatores.

Quapropter credamus, opera sua in proelio navata elatum Maharbalem, et simul mollitiae in re Trasimeni memoriam delere cupientem, inani promptitudinis ostentatione usum esse. Et me quidem numquam poenitebit cum Hannibale potius, quam cum Maharbale,* sentire.

Sed cave credas, victoria sua attonitum Hannibalem plane obstupuisse et in re gerenda cessasse. Nam, nulla mora facta, ita est victoria usus, ut unus idemque nuntius et victoriam egregiam illam Cannensem senatui Carthaginensi nuntiaret, et Bruttios Apulosque, partim etiam Samnitium ac Lucanorum defecisse ad Poenos, et Capuam, alterum illud Italiae caput, Hannibali se tradidisse. Sic satis fidebat posse se tum amicis domi tum inimicis (qui multum Hannibalis rebus obstabant et modis omnibus nitebantur, supplementum et stipendium ad eum ne mitterentur) probare, in invalido et ipsa victoria attrito exercitu quantum posset, haud segnem se pergere victoria uti;

* Mirari licet, Livio quidem narrante, patientiam summi imperatoris, qua importunitatem praefecti sui tulerit neque jusserit illum equos viros suos integros saucios curae habere, belli gerendi rationem ipsi permittere. At superbiae atque impotentiae exemplum Valerio est res ix. 5. Ext. 3.

sic credebat posse se civibus suis satisfacere; de hostibus iudicibus satisfaciendo minus, ut opinor, laborabat. Et, si, id quod videtur, iudici aequissimo, rei militaris peritissimo, Polybio satis se Hannibal in re Cannensi probavit, facile potest Livii reprehensionem tolerare.

At enim capiendae Urbis praetermissam occasionem post Cannensem pugnam et alii vulgo postea fremebant et ipse Hannibal non dissimulabat (Liv. xxvi. 7. 3). Ergo non necesse habebat, arbitror, opinioni isti obviam ire, non magis quam postea nugatori isti artem belli praecipienti respondere; et silentium pro confessione est acceptum. Jam quae Livius xxx. 20. 8. facit Hannibalem se accusantem execrantemque, quod non cruentum ab Cannensi victoria militem Romam duxisset, ea, si vera sunt, dolori praesentis rei, non iudicio animi de praeterita re, tribuenda sunt. Quod idem de eo dictum puta (cum eadem quidem conditione, si verum est), quod traditur Hannibali ante moenia Romae excidisse (xxvi. 11. 4.), "Potiundae sibi urbis Romae modo mentem non dari, modo fortunam." Sed haec omnia mihi persuadeo ficta esse. Numquam poenitet sapientem. Neque is erat Hannibal, qui posset velle praeterita frustra repetendo diffidentiam sui apud milites efficere. Nam imperium quidem istud, quo in Africam revocabatur, haud sane

inexpectatum acciderat. Immo hoc ipsum prospiciens jam paratas naves habebat. Et lubet credere immoto animo vultuque et conscientiam praeclaram ingentium rerum ab se gestarum portantem summum virum navem inscendisse, neque quasi in extremo actu defecisse et constantiam animi remisisse.

Ac videor satis docuisse, nec potuisse Hannibalem recta via ex acie Romam ducere nec, si potuisset, debuisset.

Ad Campanum crimen accedo. Livium audiamus, xxiii. 18. 10. :—

“ In hiberna Capuam concessit. Ibi partem majorem
“ hiemis exercitum in tectis habuit, adversus omnia hu-
“ mana mala saepe ac diu duratum, bonis inexpertum atque
“ insuetum. Itaque, quos nulla mali vicerat vis, perdere
“ nimia bona ac voluptates immodicae; et eo impensius, quo
“ avidius ex insolentia in eas se merserant. Somnus enim
“ et vinum et epulae et scorta balineaque et otium consue-
“ tudine in dies blandius ita enervaverunt corpora animos-
“ que, ut magis deinde praeteritae victoriae eos, quam prae-
“ sentes tutarentur vires; majusque id peccatum ducis apud
“ peritos artium militarium haberetur, quam quod non ex
“ Cannensi acie protinus ad urbem Romanam duxisset: illa
“ enim cunctatio distulisse modo victoriam videri potuit;
“ hic error vires ademisse ad vincendum. Itaque, Hercule
“ velut si cum alio exercitu a Capua exiret, nihil usquam
“ pristinae disciplinae tenuit. Nam et redierunt plerique
“ scortis impliciti; et, ubi primum sub pellibus haberi
“ coepti sunt viaque et alius militaris labor exceperit, tironum

“modo corporibus animisque deficiebant: et deinde per
“omne aestivorum tempus magna pars sine commeatibus ab
“signis dilabebantur; neque aliae latebrae, quam Capua,
“desertoribus erant.”

Non fallebat Hannibalem, opinor, amoenitas Capuae. Sed satis sibi fidebat, posse se et scopulos adire nec tamen naufragium facere. At plane mirum est fefellisse Livium, haec quum scriberet, quam gravem incusationem inertiae atque imbecillitatis in eos inferret, qui tunc summae rerum apud Romanos praessent. Nam cur non ergo est Hannibal oppressus? cur non gravissimus hostis sublatus, quum paene voce sua perniciem invitaret? Videlicet, sicut Alexandrum apud Indos Bacchantem, praeteritae victoriae tutabantur! Quasi non infirmissimum adversus fortes viros telum sit fama. Profecto hoc est fateri in bello gerendo imperatores Romanos plane pueros fuisse. Ceterum, ad Capuam quod attinet, non equidem inficias eo, quin sit de luxuria male audire solita. Sed “non cuivis homini contingit adire Corinthum.” Non omnibus, opinor, Campanis licebat esse luxuriosis. Possunt una eademque in urbe diversissimae res luxuria ac parsimonia consistere. Non gratuito deliciae istae Campanae, opinor, et sine pretio parabiles omnibus erant, nec poterant magnopere neque

ad populum Campanum neque ad Hannibalis exercitum permanare. Itaque haudquaquam adeo effeminatus, enervatus, imbellis erat ne populus quidem ipse Campanus. Quippe fortissime per biennium urbem suam contra exercitus Romanos tres defensaverunt, saepe eruptiones fecerunt, saepe in equestribus proeliis superiores fuerunt; neque ad extremum ulla alia re nisi fame, quam contra homo satis fortis est nemo, sunt domiti. Et tantum ab eo absum, ut concedam, exprobrandam Capuam esse Hannibali, ut non minima in laude summi imperatoris esse ponam, quod scivit et exercitui in tempore indulgere et, quum tempus posceret, ad sanitatem et ad justam disciplinam revocare. Non dubito equidem, quin post tantam victoriam aliquid indulserit militibus; et laudo, si indulsit aliquid. Credo laxiores aliquanto habenas parumper militibus dedisse; non credo plane ex manibus abjecisse habenas, quas semel amissas ne Hannibal quidem in tali exercitu, colluvione, sicut erat, orbis terrarum, potuisset resumere. Et haudquaquam disciplinam militarem intermissam fuisse, ex eo certissime colligi potest, quod inter tam dissimiles, ab altera parte Campanos cultos superbos fastidiosos, qui exteros nullos facile tolerarent, ab altera purgamenta omnium gentium, non modo sine discordia, sed

summa cum concordia est exacta hiems. En disciplinae servatae exemplum, quale alterum nullum ex historiis omnibus erui potest.

At enim in tectis hieme habuit exercitum Hannibal. Quid? nonne Marcellus (xxvii. 20. 10.), vagante per Italiam Hannibale, media aestate (ut saucios, opinor, reficeret) Venusiam in tecta exercitum abduxit? Quamquam, qualibus in tectis exercitum habuerit Hannibal, quaeri potest. Nam non credo equidem neque potuisse neque voluisse Campanos tot millia hominum in domos suas privatas recipere; non arbitror adeo gravem sociis Campanis Hannibalem fuisse, ut ipsos domibus expulerit, easque militibus suis tradiderit. Non credo potuisse Campanos, elegantes delicatos, et Hannibalis milites, efferatos imundos, adeo facile coalescere, iisdem ut domibus uterentur. Dicet aliquis, odium commune in Romanos vinculum concordiae fuisse. Satis tribuimus odio isti, satis disciplinae atque arti Hannibalis, si credimus tam dissimiles ita simul versari potuisse, ut cives domibus suis, tectis militaribus ab ipsis aedificatis milites Hannibalis sint usi. At quid dicendum, quod gravissimus auctor Polybius, diligentissimus veri indagator, et omni fide dignissimus, inter laudes Hannibalis ponit, quod numquam per sexdecim annos, Campana ista hieme non excepta, nisi sub dio copias

habuerit? Et superiore anno, quum pararet Geronii hiemare (xxii. 23. 9.) urbe metu ab incolis deserta (18. 7.),* noluerat aedificiis nisi pro horreis uti, exercitum extra moenia castris munitis habebat. Quis credat ergo aut Hannibalem, adeo mutata ratione sua, milites per domos Campanorum sparsisse, aut, semel dispersis militibus, ullam speciem exercitus potuisse inde exire? Jam vero quod tradit Livius xxvii. 3. 2., Q. Fulvium Flaccum Capua capta milites aedificiis emotos, simul ut cum agro tecta urbis fruenda locarentur, simul metuens, ne suum quoque exercitum, sicut Hannibalis, nimia urbis amoenitas emolliret, in portis murisque sibimet ipsos tecta militariter coëgisse aedificare; ex duabus causis allatis una, opinor, vera est, altera ficta ad crimen istud Campanum accomodate, sicuti solet figmentum unum alterum parere; et facilius crediderim equidem, aliqua ex parte secutum esse Hannibalis exemplum Fulvium, quam vitasse. Adde quod per hiemem istam partem copiarum castris munitis ante Casilinum obsidendi causa habebat. Et verisimile est alios atque alios subinde obsidionem istam excepisse et nulli parti exercitus, nisi

* Aliter rem tradidit Polybius. Lubentius hac quidem in re Livio crediderim. Sed utrovis modo, sive fuga oppidanorum sive per caedem sive utroque modo vacua facta urbe, tamen noluit Hannibal aedificiorum usum militibus concedere.

forte equitibus, plane desidiosam hiemem esse concessam, neque in tanta vicinitate (tria millia passuum a Capua aberat Casilinum) eosdem semper asperitates omnes hiemis et belli pertoleravisse, eosdem semper in amoenitatibus Capuae esse versatos. Neque aliter, opinor, seditio a castris poterat abesse. Inter virtutes autem imperatorias Hannibalis singulares nihil admirabilius, quam quomodo exercitum mixtum ex colluvione omnium gentium ita coagmentaverit et quasi in homogeneum corpus conflaverit, nulla ut per sexdecim annos nec inter ipsos nec adversus ducem exstiterit seditio. Qua quidem arte numquam magis Hannibali, quam quum hiemem istam inter Capuae amoenitates et asperitates obsidionis Casilinensis exigeret, opus fuit. Nonne ergo eo recidit grave crimen hoc Campanum, ut milites Hannibalis per vices alii atque alii nunc in castris ante Casilinum, nunc in tectis militaribus Capuae hiemem exegerint? Noluerat Hannibal Casilini obsidionem omittere. Quum vero urbs nobilissima Capua tam prope abesset, fieri non poterat, quin palantes milites eo confluerent. Itaque fecit, opinor, Hannibal id quod optimum factu erat, et quod imperatorem decebat, ut, quam rem prohibere non posset, eam utique regeret atque in imperio suo haberet. Et, ubi culpam maxi-

mam Hannibalis scriptores Romani inveniunt, nihil ego ibi nisi laudem reperio.

Omnino fictum magna ex parte (non ab ipso quidem Livio, sed ab iis, quos nimis credulus est secutus), nec nimis sapienter fictum, crimen hoc Campanum censeo, adeo hieme ista emollitum, enervatum, effeminatum esse Hannibalis exercitum, ut non tam milites inde, quam simulachra quaedam militum evaserint. Ego documenta rei requiro. Ecquando, nisi in Marcelli ante Nolam proeliis, exercitus Hannibalis duci defuit? Profecto haud leve negotium erat, minime ludus jocusque erat cum Hannibale ejusque exercitu etiam post istam Campanam hiemem agere, id quod imperatores Romani multi cum magno suo patriaeque malo per duodecim annos sunt experti. Et, quoties Capua me audiente objicitur Hannibali, toties ego quaeram, Cur non ergo cum evirato isto exercitu statim debellatum est? cur non sunt imperatores Romani occasione usi? cur in non pugnando potius, quam in pugnando, spem ac salutem ponebant? cur tantopere nomen Hannibalis exhorruerunt, quum vires abissent? An exploratores nullos emittebant? Profecto in bello gerendo tirones fuisse necesse est. Cui quidem crimini dum obviam eo, facile sentio, non minus de ipsis me Romanis, quam de Hannibale,

bene mereri. Quippe, quantum de fama Hannibalis detrahitur, tantum de virtute Romanorum decedere necesse est. Itaque singulari conditione et fortuna utor, dum Hannibalem defendo, etiam hostibus ejus consulendi.

Et, quantum fingendi libido in Hannibale sit grassata, exemplo disce. Nam tradit Livius xxiii. 5. 12., ore et ficta oratione C. Terentii Varronis usus, militem natura et moribus immitem ferumque insuper ducem efferavisse, vesci humanis corporibus docendo! Quaere fontem atque originem calumniae hujus, et reperies apud Polybium, cogitanti in Hispania Hannibali copias in Italiam trajicere, et de com meatibus ad alendum militem in itinere deliberanti, quemdam ex amicis (cui et ipsi Hannibali nomen erat, Monomacho autem cognomen) immane consilium dedisse, hominibus vesci condocerendas copias esse. Ita alienum consilium ab ipso repudiatum in rem factam Hannibalis consuetudinemque conversum est. Et aequae fere verum esse opinor, humana carne vesci solitum esse Hannibalem et disciplinam omnem virtutemque militum Capuae pessumdedisse. Manibus autem atque armis quum nihil contra Hannibalem efficere possent Romani, utique linguas in eum acuebant. Et, quum servatam tali in urbe, tali in exercitu, disciplinam admirari de-

berent, funditus eversam fingeant, quam male suamet famae consulerent, non intelligentes.

At enim apud peritos artium militarium majus peccatum hoc Campanum est habitum, quam quod non ex Cannensi acie protinus Romam duxisset. Cannense quidem peccatum, nisi frustra operam perdidit, videor docuisse fuisse nullum. Periti autem istarum artium militarium, quibus parum se Hannibal probaverit, qui fuerint, nescimus; illud scimus, rei militaris vel maxime peritum Polybium in istis non fuisse: qui videtur magis castrorum ante Casilinum, quam hibernaculorum Capuae, rationem habuisse. Quid? nonne ipse Livius xxx. 20. 9. Hannibalem facit, haudquaquam corruptae Capuae disciplinae militum poenitentem, sed se incusantem, quod circa *Casilinum* Cumasque et Nola consenuisset? Ergo, haec quum fingeret Livius, grave delictum istud Campanum ex memoria exciderat. Nulla ergo Capuae recordatio animum Hannibalis momordit. Propiusque, opinor, ad veritatem rei accedemus, si dixerimus, Hannibalem hiemem istam in castris ante Casilinum exegisse, alii atque alii subinde parti militum Capuam adeundi ibique hibernaculis utendi venia data.

At enim plerique scortis impliciti exierunt. Sane non arbitror egredientem ex hibernis Hannibalis exer-

citum eo comitatu caruisse, quo nullus umquam exercitus caruit, nullus facile carebit. Sed, quum tradit Livius, plerosque Hannibalis milites istius modi impedimentum circumtulisse, aperte in nimium aucta res est. Profecto exspectavit Livius nimis faciles ad credendum posse se lectores habere.

Adde quod quotannis exercitus Hannibalis aliqua ex parte mutabatur et alius fiebat, tum necessariis attritionibus belli, tum aliquoties etiam transitionibus ad hostes factis debilitatus et subinde novis accessionibus auctus. Quota pars Cannensis exercitus post paucos annos Hannibali supererat? Quae ergo ratio est affirmare per tot annos labem istius Campanae hiemis (si modo fuit labes aliqua Capuae accepta) potuisse exercitui Hannibalis adhaerere? Nisi forte quis dicat, a veteranis contagionem morbi ad novos quosque permanasse, nullam Hannibalem medendi artem novisse.

Alia ergo causa quaerenda est, cur non potuerit Hannibal post Cannensem pugnam continuatis victoriis uti, quam figmentum istud corruptae disciplinae militum, quo scriptores Romani non hostem nobilissimum deprimunt, sed virtutem suorum adfligunt. Neque ea causa difficilis inventu. Nempe aliquid aliquando imperatores Romani artis militaris didicerant, ipso Hannibale (paulo durior magistro) docente

Accedebat et altera causa, quae quidem ipsum Livium non fefellit, quod, inimicis Hannibalis domi in senatu pervincentibus, supplementa et stipendia primo parva et exigua, mox, omnibus imperii viribus in Hispaniam versis (etsi idem Hispanicum bellum etiam Romanas copias divisit), plane nulla ad eum mittebantur.

Ac spero ita me grave crimen istud Campanum diluisse, posthac ut possit ingens umbra summi imperatoris placide quiescere.

Sunt et aliae apud Livium Hannibalis criminationes in eo loco, ubi mores ejus atque ingenium pinxit, xxi.

4. 9. :—

“Has tantas viri virtutes ingentia vitia aequabant; in-
“humana crudelitas, perfidia plus quam Punica, nihil veri
“nihil sancti, nullus Deum metus, nullum jusjurandum,
“nulla religio.”

Nempe credidit Livius, quia virtutum* Hannibalis rationem aliquam habuisset, contraria vitia quaelibet fingendi licentiam facile posse concedi. Age singula videamus :—

“Inhumana crudelitas.” Crudelitatis,† si recte me-

* Cum iis, quibus isto loco virtutes Hannibalis agnoscit Livius, contexenda sunt illa, quae habet xxviii. 12. 2. Sed ne sic quidem virtutibus summi viri satisfactum, ommissa humanitate, ommissa opera literis data.

† Etiam Ciceroni in ore est crudelitas Hannibalis, *Lael.* 8. 28, *de Off.* i. 12. 38., et quidem, quod indignandum, etiam quum humanitatis ex-

mini, exempla tria tradit Livius, ex quibus unum, imperium istud, quo Saguntinos puberes omnes interfici jusserit (xxi. 14. 3.), statim ipse tollit fateturque in tanta saevitia hostium prope necessarium imperium istud fuisse. Quid? nonne idem Romani in expug-natis urbibus absque necessitate ulla factitaverunt (Sallust. *Jug.* 54. 6., 91. 6., Liv. xxxi. 27. 4., xxxiv. 10. 2., Tacit. *Ann.* xiii. 39.)? nonne eo aliquoties im-manitatis sunt progressi, ut etiam impubes atque adeo infantes, feminas, senes trucidarent (Liv. xxviii. 20. 6., xlii. 63. 10.)? Alterum, conjugem ac liberos Dasii Altinii, quaestione prius habita et cognitis omnibus, vivos combussisse, xxiv. 45. 14.,* plane in-credibile. Nam neque gratuito crudelis Hannibal erat (non adeo stultus erat), et tanta atrocitas facinoris in urbem perlata non poterat non, mulieribus omnibus uno ore flagitantibus, statim Romanorum facere Ar-pos. Tu si voles mecum credere salvos istos in ur-bem remissos esse, non magis mirandum erit alteram

emplum referret, *Cat. M.* 20. 75., "cujus interitum ne *crudelissimus* quidem hostis honore sepulturae carere passus est." Quam incredibilia autem alii de Hannibale fragmenta tradiderint, videbis apud Arnold. *Hist. of Rome*, vol. iil. p. 127., seq., cum nota editoris.

* Liceat ipsum locum obiter emendare:—"crudelitati quoque gravi-tatem addidit." Cod. Flor. et alii nonnulli *crudelitatem q. gravitati*. Ergo scribendum censeo:—"crudelitatem quoque gratuitam addidit. Cf. iil. 37. 8. "ne gratuita crudelitas esset." Vera esse potest emendatio, quum tamen minime fuerit gratuito crudelis Hannibal.

istam famam exstitisse, quam calumniam quamdam, cujus mox in "perfidiae" crimine facienda mentio est. Ergo potest fortasse saevus ille Monomachus istud suasisse; potest cum minis istiusmodi quaestio esse habita, atque ita irrita vox in rem factam esse conversa. Et ad quid de Hannibale fingendum credendumve non erant Romani parati? Equidem, si adducerer, hoc tam immane de Hannibale ut crederem, quasi libellos defensionis ex manibus projicerem et per quemlibet alium potius, quam per me, famam ejus defensam mallet. Verum enim vero incredibilis est res. Homo erat Hannibal; non "duris genuerat illum cautibus horrens Caucasus," neque "Hyrcanae admoverant ubera tigres." Et doctus homo; id quod, "emollit mores, nec sinit esse feros." Quid? nonne humanitas Hannibalis singularis erat imperatores Romanos caesos per stragem corporum cum cura inquirentis et honorifice sepultura afficientis? Confer mihi humanitatem hanc cum atrocitate detestabili et numquam satis exsecranda C. Claudii Neronis,* qua caput Hasdrubalis abscisum ante sta-

* Liv. xxvii. 51. 11.:—"C. Claudius . . . . caput Hasdrubalis, quod servatum cum cura adtulerat, projici ante hostium stationes . . . jussit." Haec igitur Livius atrocitatem rei minime agnoscens, minime conferens quam longe Hannibal alium se in caesis imperatoribus Romanis ostendisset. At nuper exstitit, qui studeret, sublato Neronis nomine, tamquam ad gregarium aliquem ingenio suo indulgentem rem

tiones Hannibalis fratris projecerit et facinus militare suum egregium commacularit. Et humanitatem quidem Hannibalis recte agnoscit Valerius Maximus. Sed idem etiam crudelitatis ab Hannibale repetit exempla (qui tamen hoc, quo de tam incredibili agimus exemplo, noluit uti). Mirum si tam diversae inter se res in uno sunt inventae. De humanitate autem constat. Licet ergo non credere de crudelitate. Et, si quae sunt ductu Hannibalis crudeliter facta, ea partim ab imperatore ad Monomachum illum, partim ad res ipsas ac tempora iudice Polybio transferenda sunt. Nam (tertium est exemplum) quod spoliaverit, quae tueri nequiret, ut vastata hosti relinquerentur (xxvi. 38. 3.), durum sane; sed habet hoc etiam hodie bellum; nec secus imperatorem Romanum bellum gerentem videmus apud Livium xxxiv. 9. 13., 26. 8., 28. 12., et passim, apud Sallustium *Jug.* 54. 6.

“Perfidia plus quam Punica.” Punicae fidei Hannibalis unum, ut opinor, exemplum† tradere proficitur Livius, xxii. 6. 12. At quale, obsecro, exemplum! Fidem dederat Maharbal, praefectus equitum sex

atrocem transferre.—“A Roman cut off the head of Hasdrubal, and afterwards flung it into the camp of Hannibal.” Schmitz *Hist. of Rome*, p. 250. Hoc ergo est juventuti historiam tradere!

* Perfidiae Hannibalis duobus exemplis utitur Valerius Maximus ix. 6. Ext. 2. Utrumque refellit Livius xxiii. 15. et 17.

millibus Romanorum, qui eruptione facta ex saltu Trasimeni evaserant, si arma tradidissent, abire cum singulis vestimentis passurum; sed suam dederat fidem, non consulto imperatore; sed gratuito dederat sine justa causa ulla militari, quum ferro fame clausos hostes teneret, quum cogendi sine conditione deditionem potestatem haberet. (Hic idem fuit ille Maharbal, qui postea in Cannensi victoria eam sibi partem sumpsit, Hannibalem ut edoceret, quomodo oporteret victoria uti.) Quid tum? Nempe repudiavit gratuitam concessionem Hannibal, et recte repudiavit, id quod ei necesse erat facere, nisi voluisset imperio se abdicare, et tot imperatores habere, quot praefectos. Et fatetur Livius in re simili suam solvisse Hannibalem fidem xxiii. 19. 16. Sed ita fatetur, ut tamen calumniam quamdam premendam non putarit:—"Id verius est, quam ab equite in abeuntes immisso interfectos." Hoccine ergo exemplum in animo habens potuit Livius perfidiae Hannibalem insimulare? Nam ad Victumvias oppidum quod attinet post deditionem factam praesidiumque acceptum et arma tradita hostiliter direptum (xxi. 67. 13), ad praefectum* praesidii, quisquis fuit, ista infamia pertinet. Et nihil alienius Hannibalis rationibus atque

* Non tribuit Livius rem Hannibali; sed, lector imprudens ne tribueret, debebat cavere.

instituto fieri poterat, quem supra paulo (48. 10.) in Clastidio vico tradito facit Livius famam clementiae in principio rerum colligentem. Quippe sic spes omnis praecisa fuit, posse in posterum alios ad deditionem impelli. Et plane geminum perfidiae exemplum apud Romanos exstat, Locris urbe a praesidiariis militibus foede cum omni vexatione oppidanorum direpta, xxix. 8. 8.; ut omittam Marcelli dedecus illud, praesidium Casilini contra conditiones deditionis caesum captumque, xxiv. 19. 9.

“Nihil veri, nihil sancti.” Haec in declamatione hostis sunt posita, et praetereunda sunt.

“Nullus Deum metus, nullum jusjurandum, nulla religio.” Religionis quidem ab Hannibale violatae duo, ut opinor, exempla tradit Livius, unum xxvi. 11. 9., templum Feroniae deae spoliatum. Quasi ea lege imperator Punicus bellum gessisset, ut deberet Romanas religiones omnes sibi suscipiendas putare! Neque par majusque etiam sacrilegium ab Romanis abest, templis tum aliis Locrensiis violatis tum Proserpinae etiam direpto xxix. 8. 9. Deinde alterum exemplum habet xxx. 20. 6., Italicos milites, qui in Africam sequi abnuerent, in templo Junonis Lacinae interfectos. Fides rei penes auctorem sit! Ceterum, si reputabimus prope ipsum istud templum Hannibalem aram condidisse et cum titulo rerum

ab se gestarum consecravisse, (xxviii. 46. 16.), non verisimile videbitur, ultro deam, cui memoriam rerum suarum mandasset, et deam Carthaginis custodem, violasse. Ne illud quidem verisimile, potuisse Italicos istos Hannibalem fallere templum occupantes. Adde quod ditissimum et donis refertum erat templum istud; ut credibile sit non ita facilem, ne diriperetur, aditum ejus palantibus militibus patuisse. Ergo aliter, opinor, magisque ad veritatem potuit res narrari; puta fugientes istos milites immisso equitatu usque ad limen templi, unum alterumque fortasse (ne fundamentum omne veritatis Livio subducamus) in ipso limine, esse caesos, exemplo in statu qui tum erat rerum, ne plures deficerent, necessario. Et minime religionis,* quali quidem religione tunc homines utebantur, expers erat Hannibal, sicuti apud Livium videmus xxi. 21. 6., “diis bene juvantibus” bellum incipere volentem, et §. 9. Herculi vota exsolventem novisque se obligantem votis, si ceterae res prosperae evenissent; et 43. 7., “cum diis bene juvantibus” arma capere milites jubentem; xxiv. 12. 4., ad lacum Averni sacrificantem; xxviii. 46. 16., Junoni Lacinae aram condentem. Etsi potuit fortasse militari viro apud animum suum aliqua

* Plane religiosus heros est Whitakero, “*The Course of Hannibal over the Alps*,” vol. ii. pp. 86., 76., 210.

ex parte pro religione esse id persuasum, utique robustis legionibus et disciplinae militum et imperatoriae prudentiae non solere deos deesse. Sed militum causa tantum dabat religioni, quantum necesse erat. Immo, si quid in bello Punico Hannibal peccavit, nimia religione imbutus peccavit, quod, quum aliquando Romanam adisset et, id quod unum maxime exoptabile erat, promptos ad decernendum acie imperatores Romanos haberet, quum bis foeda tempestas coorta instructas acies sine proelio diremisset, destitit incepto, quasi aversis diis rem adgrederetur. Ea demum iterata tempestas, non mora ista Cannensis, saluti fuit urbi atque imperio. Sed, quum semel religione milites animos demisissent, neque copia commeatus tempus daret levibus proeliis animos erigendi, prudentiae erat imperatoriae nolle summam rerum in discrimen committere. Jam jusjurandum unum quoddam certe, quo puerulus novem annorum est adstrictus, semper se hostem fore populo Romano, nemo dixerit non satis sancte illum religioseque usque ad extremum spiritum conservasse. Et, quantum in jurejurando Hannibalis milites ipsius reponerent, vides apud Livium xxi. 45. 9. Adde quod verisimile est, si is fuisset Hannibal, quem nulla jurisjurandi vis posset tenere, non multum illum aliis jurantibus fuisse daturum. At cognosce simplicitatem Hannibalis. Nam, quum de redimendis

captivis Cannensibus ex ipsis decem delectos legatos Romam mitteret, non aliud pignus fidei, quam ut jurerent se redituros, exegit. Nullius ipse malae fidei sibi conscius, non illud verebatur, “ nullam esse fidem, quae infideli data sit.” Ergo de nullo deorum metu, nullo jurejurando, nulla religione, gratuita calumnia est.

Haec habui, accusatoribus Hannibalis quae responderem. Has Manibus summi imperatoris seras inferias affero.

POSTSCRIPTUM.

JAM scripta prima quidem forma disputatiunculæ, dum forte catalogum quemdam librorum venalium lego, ecce in oculos meos incurrit inscriptio hæc libri :—“ *The Campaigns of Hannibal arranged and critically considered, by Lieut.-Col. P. L. MacDougall.*” Lond. 1858. Quo accepto libro, magnopere gavisus sum, quum viderem socium me defensionis rei militaris peritissimum virum habere. Nec tamen mihi persuasi plane actum me egisse et frustra operam perdidisse. Etsi lubens agnosco a viro militari admonitum nonnulla me retractasse, addidisse, omisisse. Et, qui utramque adhibuerit defensionem, ei, ut spero, facile persuadebitur, nihil deesse, quo minus abunde summus imperator cumulateque defensurus discedat.

Adde quod in re Cannensi quidem nunc absolutus est Hannibal sententia etiam Imperatoris Francorum in *Vita Caesaris*.

At nunc, quum in eo est ut iterum exeat *Hannibal* meus, sero sum monitus, exstare libellum quemdam sic inscriptum :—“ *Considerations sur Annibal apres la Bataille de Cannes, par M. Barbin.*” 18. Paris. 1665. Tamen librum ipsum indicandum putavi.

OPERA HENR. ALANI ANTEHAC EDITA.

1. DOCTRINA COPULARUM LINGUAE LATINAE; sive de vi atque usu elegantiori Particularum *AC, ATQUE, ET, -QUE*, deque earum formulis, Commentarius. 12. *Londinii*, 1830.
2. C. SALLUSTII CRISPI de Catilinae Conjuratone deque Bello Jugurthino libri. Codd. scriptis simul impressisque quadraginta amplius collatis recensuit, etc. 12. *Ibid.* 1832.
3. M. TULLII CICERONIS de Natura Deorum libri tres. Codicibus Musel Britannici collatis sex recensuit atque animadversionibus criticis instruxit—. 12. *Ibid.* 1836.
4. ————— de Divinatione libri duo; ejusdem liber de Fato. Cum codicibus Harleianis contulit atque emendavit—. 12. *Ibid.* 1839.
5. CONJECTURAE Animadversionesque Criticae in M. Cornelii Frontonis et M. Aurelii Imperatoris Reliquias a V. C. Angelo Maio anno MDCCCXXXIII. Romae editas auctiores. 8. *Dublinii*, 1841.
6. M. TULLII CICERONIS de Officiis libri tres. Emendavit, et adnotatione brevi critica ac philologica instruxit.— 12. *Ibid.* 1842.
7. ————— Cato Major sive de Senectute Liber. Codd. MSS. duobus suis collatis recensuit, commentatus est tum critice tum philologica. 12. *Ibid.* 1852.
8. ————— Laelius sive de Amicitia Liber. Codd. MSS. tribus suis collatis recensuit. 12. *Ibid.* 1853.
9. EMENDATIONES NONNULLAE in Epistolas Ciceronis quae sunt *Ad Familiares* et *Ad Atticum* missae. Accedunt in Fragmenta illa libri Ciceronis *De Fato*, quae nuper Modenae edita sunt, Observationes, necnon Fasciculus Emendationum in Scriptores varios. 12. *Ibid.* 1854.
10. M. TULLII CICERONIS de Finibus Bonorum et Malorum libri quinque. 12. *Ibid.* 1856.
11. OBSERVATIONES in Loca Aliquot Ciceronis. Accedunt in Caesarem, Frontonem, Gellium, Plinium nonnulla. 12. *Ibid.* 1863.
12. EMENDATIONES LIVIANAE. 12. *Ibid.* 1864.
13. OBSERVATIONES in Q. Curtium Rufum. 12. *Ibid.* 1865.
14. CURAE SECUNDAE in Sallustii *Catilinam* et *Jugurtham*. 12. *Ibid.* 1865.

